

RESEÑAS

Paul FREEDMAN, *The Splendor and Opulence of the Past. Studying the Middle Ages in Enlightenment Catalonia*, Ithaca - Londres, Cornell University Press, 2023, 340 pp. ISBN 978-1-5017-7222-1.

JAUME VILAGINÉS SEGURA
Investigador independiente
<https://orcid.org/0000-0001-9759-1529>
jvilagin@gmail.com

L'estiu de 2002 es va trobar un bagul amagat en un fals sostre a la parròquia de Vilanova de la Sal. El bagul contenia llibres, manuscrits, centenars de documents i cinc volums de transcripcions d'un cartulari que recull els drets de propietat del monestir de Bellpuig de les Avellanes. La troballa va ser el punt de partida de l'obra que Paul Freedman ha publicat recentment. L'autor reconeix que la troballa li va plantejar una sèrie de preguntes, algunes de les quals confessa que li han inquietat durant la cinquantena d'anys en què s'ha dedicat a la recerca de la història medieval de Catalunya. Així doncs, el llibre que ens presenta l'autor se centra en tres grans temes, que considera interrelacionats i que sorgeixen de la troballa de Vilanova de la Sal: la figura de l'il·lustrat Jaume Caresmar, el passat medieval de Catalunya com una forma de reafirmació nacional i les vicissituds del material arxivístic al llarg de la història. L'obra de Freedman té com a tema central la figura de Jaume Caresmar, el canonge i estudiós del segle XVIII. Caresmar va formar part del grup d'erudits de les Avellanes, una sèrie de religiosos vinculats a aquesta institució religiosa de la comarca de la Noguera (capítol 5). De fet, Vilanova de la Sal és la localitat més propera al monestir, que va ser de l'orde premonstratenc i actualment està regit per l'orde del maristes (capítol 4). Els erudits de Bellpuig van dedicar-se a transcriure i catalogar molta de la documentació que estava recollida en els arxius de les institucions religioses catalanes, amb la intenció de facilitar-ne el coneixement, ja fos perquè donaven fe dels drets patrimonials de la comunitat religiosa, com per facilitar el coneixement de la història de l'Església catalana. Daniel Finestres, Jaume Pasqual i Jaume Caresmar van ser els personatges més destacats del nucli d'erudits de Bellpuig. L'autor els considera membres de la il·lustració catalana, tot i que van enfocar la seva feina cap a la recuperació del passat, i malgrat formar part de l'Església, contra la qual xocaven les reformes proposades per la resta d'il·lustrats (capítol 5).

Jaume Caresmar és el personatge que atrau la mirada de l'autor, al qual dedica un estudi acurat de la seva biografia i de la seva obra (capítols 1, 5 i 6), i d'aquesta en fa un inventari exhaustiu (capítol 6 i apèndix 1, 2 i 3). Caresmar va ser un infatigable treballador, transcriptor de milers de pergamins, i un renovador de l'estudi del passat, perquè ho feia a través dels escrits notariais dels arxius i no a través de les fonts narratives, que havien estat principalment la base dels estudis històrics fins al moment. El treball documental s'havia de realitzar amb ull crític per evitar les falsedats i les males lectures, tal com havien fet a França erudits com Mabillon i Baluze. Rigor i fidelitat a la prova documental eren els elements que facilitaven una aproximació fidedigne al passat. La feina arxivística de Caresmar va començar en el fons documental del seu propi monestir, que va organitzar i del qual va crear un cartulari, però també es va estendre a altres arxius eclesiàstics: d'Àger, de Gerri de la Sal i de la catedral de Barcelona, en el qual va transcriure milers de pergamins i en va fer una primera organització.

Segons Caresmar, l'ingent treball que realitzava servia per demostrar el passat gloriós de Catalunya. L'època medieval esdevenia un període d'esplendor que la crisi demogràfica de la Pesta Negra va començar a posar fi, i que acabà en clara decadència a partir del segle XV. Freedman subratlla el paper de Caresmar com a reivindicador del passat memorable que va gaudir Catalunya, a través de la lectura de *La carta al baró de La Linde*. En un període de pèrdua de les institucions polítiques i de proscripció del català —ell i els altres erudits del segle XVIII escrivien en castellà o en llatí, i mai ho va fer en

català (capítol 3)—, Caresmar esdevé, segons Paul Freedman, un precursor indirecte de la reivindicació de la identitat catalana, que en el segle XIX va defensar la Renaixença i que ha sobreviscut malgrat les circumstàncies polítiques adverses, des de l'inici del segle XVIII, fins al conflicte sobiranista, més recent. Freedman descriu d'una manera precisa, documentada i objectiva les circumstàncies que han marcat la història del país, culturals i polítiques, detallant les diferents interpretacions que han sorgit sobre esdeveniments de lectura polèmica, des de l'edat mitjana fins al segle XX (capítols 2 i 3). Aquest generós recordatori serveix per il·lustrar un públic menys coneixedor de la història de Catalunya, com podria ser l'anglosaxó, i li facilita la comprensió de la problemàtica històrica sobre la identitat catalana i la pertinença de Catalunya a l'Estat espanyol.

La troballa de Vilanova de la Sal ofereix a l'autor l'oportunitat d'analitzar com les vicissituds de la història han influït en la permanència dels testimonis escrits, que són la base del historiadors actuals (capítols 7 i 8). Reconeix que Catalunya és un dels indrets d'Europa on ha arribat major quantitat d'evidències documentals medievals, tot i que els continguts de força arxius han estat parcialment espoliats o destruïts. L'autor parteix des de l'època de Caresmar i repassa amb meticulosa erudició la història dels arxius devastats o saquejats, aturant-se en els moments més tràgics de les pèrdues, que van ser la Guerra del Francès, les desamortitzacions, especialment la de l'any 1835, i la Guerra Civil del segle XX. S'atura a detallar també els casos de salvacions providencials o heroïques, entre les quals destaca la protecció de l'arxiu de Vic, durant la Guerra Civil, i l'esmentada recuperació de part de l'arxiu de Bellpuig a Vilanova de la Sal, que va ser amagat pels canonges durant la desamortització de 1835 amb la finalitat de conservar les proves de propietat del convent. També, comenta l'arribada a Nova York, al museu The Cloisters, de les tombes dels comtes d'Urgell que es trobaven inicialment en el monestir de Bellpuig de les Avellanes.

L'obra de Jaume Caresmar, malgrat trobar-se sovint inacabada i esdevenir força criticada per la seva poca organització, ha estat útil a molts historiadors, que han pogut conèixer el contingut d'originals perduts i han pogut orientar-se en fons arxivístics, la classificació dels quals ell mateix va iniciar. Avui dia, la gran quantitat de publicacions de cartularis i fons documentals, així com el treball de catalogació i difusió dels fons d'arxius deixa com a irrellevant l'obra de Caresmar, però no per això se li ha de reconèixer el paper que va tenir com a innovador en la tasca de recuperació de documentació antiga i de difusor del passat medieval de Catalunya. El llibre de Paul Freedman serveix per posar en valor la personalitat de Jaume Caresmar i els seus companys erudits de Bellpuig de les Avellanes, en una època de dificultats. Ells «van tenir un paper destacat en la preservació, en l'organització i en l'atenció mostrada sobre les fonts escrites». Així mateix, l'autor reconeix que «les seves activitats provoquen reflexions sobre els usos de la història medieval de Catalunya, la persistència de la cultura catalana i com la gent ha reflexionat sobre la posició de Catalunya en relació a Espanya».